

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ У 50-Х РР. ХХ СТ.

У статті розкрито соціально-політичні умови розвитку профорієнтації у школі, узагальнено її форми та методи, визначено особливості організації професійної орієнтації учнів середніх шкіл України 50-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: професійна орієнтація, виробниче навчання, виробничі ек-скурсії, учнівські бригади, шкільна практика.

Кардинальні соціально-економічні перетворення в країні зумовили нові вимоги до створення ринку праці, що вимагає від молоді передусім високого професіоналізму, творчості, максимального розкриття й використання внутрішнього потенціалу особистості. Це можливо за умов свідомого й правильного вибору професії. Вищезазначене доводить необхідність проведення профорієнтаційної роботи з учнями в умовах школи.

Одним із шляхів розв'язання цих завдань є критичне осмислення набутого історичного досвіду з проблеми організації професійної орієнтації учнів середніх шкіл України у 50-х рр. ХХ ст. Саме в цей період простежується зміна соціально-економічних умов, що вплинуло на оновлення змісту, форм і методів професійної орієнтації учнів в умовах шкільного середовища.

У науковій літературі визначається, що зазначена проблема досліджувалася в таких аспектах: підготовка до професійно орієнтаційної роботи з учнями (А. Андарало, М. Весна, О. Добенько, К. Жубаєва, С. Золотухіна, Р. Іваненко, Т. Колісник, О. Лук'янченко, К. Нестеренко, Є. Попкова та ін.), психолого-педагогічні засади підготовки молоді до вибору фаху та вивчення соціально-економічних передумов професійного самовизначення (С. Агєєв, П. Атутов, О. Вайсбург, Ю. Гільбух, Є. Климов, Н. Кнорр, Л. Кондрашова, В. Моляко, Є. Павлютенков, Б. Федоришин, С. Чистякова та ін.), філософські й соціологічні аспекти обрання професії підростаючим поколінням (В. Анненков, Т. Афанасьєва, С. Карпіловська, Л. Кондратьєва, В. Курт, Н. Удовиченко та ін.), інтереси, мотиви спрямованості учнів у виборі професії (О. Голомшток, С. Крягжде, О. Мороз, І. Назимов, Є. Павлютенко, Л. Тимчук, В. Ярошенко та ін.). Педагогічні засади орієнтації старшокласників на різні професії, зокрема на педагогічну, у дослідженнях розглядали В. Вострікова, О. Добенько, Н. Кнорр, О. Медведенко, О. Негривода, на професії робітничої та сільськогосподарської сфери – Д. Закатнов, О. Капустіна, О. Мельник, В. Романчук, на професії підприємницького напрямку – Д. Закатнов, С. Мельник, О. Тополь. У цих працях експериментально перевіряються умови, структура організації профорієнтації та її зміст, сукупність доцільних педагогічних засобів для свідомого вибору професії старшокласниками при вивченні навчальних дисциплін різного циклу.

У працях історико-педагогічного характеру знайшли певне відображення такі питання: висвітлення історії зародження профорієнтаційної діяльності з молоддю (А. Кал'янов, В. Носков), виявлення основних передумов та етапів розвитку ідей професійної спрямованості навчання старшокласників у вітчизняній педагогічній думці 50–80-х рр. ХХ ст. (О. Олеярник), порівняння особливостей

функціонування професійної орієнтації учнів в Україні та Німеччині в ринкових умовах (М. Кузів). У цих дослідженнях розкрито загальні тенденції розвитку професійної спрямованості навчання саме в педагогічних працях вітчизняних науковців досліджуваного періоду. Однак у працях відсутній порівняльний аналіз організації професійної орієнтації учнів на певні професії відповідно до нормативних документів держави, специфіки соціально-економічних умов різних регіонів України саме другої половини ХХ ст., що детермінували сучасний стан ринку праці.

Усе це свідчить, що питання організації професійної орієнтації підростаючого покоління не можна вважати розв'язаним. У зв'язку із цим виникають суперечності:

- між нагромадженим позитивним досвідом організації професійної орієнтації учнів досліджуваного періоду і відсутністю його критичного узагальнення;
- між потребою надання допомоги молоді у виборі професії та реальним станом професійної підготовки у школі;
- підвищенням рівня вимог до професійного самовизначення учнів загальноосвітніх закладів та відсутністю належної профорієнтаційної підготовки вчителів до розв'язання надзвичайно важливої як для школи, так і для суспільства в цілому проблеми.

Мета статті – узагальнити особливості професійної орієнтації учнів у загальноосвітніх навчальних закладах досліджуваного періоду в контексті освітніх процесів України у 50-х рр. ХХ ст.

На основі історико-типологічного, історико-структурного, хронологічного, ретроспективного аналізів теорії та практики школознавства України було простежено динаміку розвитку особливостей професійної орієнтації учнів у логічній послідовності у 50-х рр. ХХ ст. Початок дослідженого періоду характеризується значними післявоєнними соціально-економічними змінами, посиленням практичної спрямованості середньої школи, яка брала на себе функцію професійної підготовки молоді, школа ставала трудовою з виробничим навчанням. Як показав аналіз офіційно-нормативних документів, період 50-х рр. ХХ ст. ознаменувався широким здійсненням політехнізації, упровадженням суспільно-корисної праці у початковій та основній школі для отримання учнями трудових орієнтирів у житті (збереження суспільної власності, охорона природи, розподіл праці) та виробничої праці у школі. Ці питання передбачали підготовку підростаючих поколінь до життя, передачу учням трудового досвіду, що було основою для формування майбутньої професії.

Зазначимо, що в цей період державна ідеологія була спрямована на визначення пріоритетних напрямів у навчально-виховному процесі виключно з комуністичних позицій, що визначало зміст профорієнтації: відображення фактів, реалії побудови соціалізму. Так, у досліджуваній період обов'язково у працях з профорієнтації підкреслювалося (з посиланням на документи Комуністичної партії Радянського Союзу, її керівників), що праця стала справою честі, слави, доблесті та героїства. Зазначалося, що поширення виробництва продовольчих товарів, оснащення найновішою технікою промисловості і сільського господарства потребує від молоді оволодіння професійними знаннями і вміннями, новою технікою та творчими методами роботи. Це вплинуло на формування мети профорієнтації учнів: орієнтація молоді, що закінчує середні школи, не лише на ВНЗ, а й на те, щоб іти працювати в сільське господарство, на фабрики та заводи, на будівництва. У цей період молодь, яка працювала на виробництві чи в сільському господарстві, мала змогу здобувати вищу фахову освіту, навчаючись на вечірніх та заочних відділах навчальних закладів.

Аналіз нормативних документів, постанов дав змогу уточнити завдання професійної орієнтації учнів як розвиток у школярів уміння орієнтуватися в самому собі – виявляти і перевіряти свої інтереси та покликання, особисті здібності, усвідомлювати, яких знань і особистих якостей ще не вистачає, щоб успішно працювати в тій галузі, котра їх цікавить.

Аналіз історико-педагогічних джерел, педагогічної преси 50-х рр. ХХ ст. стосовно проблеми дослідження дав підстави зробити висновок, що в Україні увага науковців, педагогів була зосереджена на вирішенні профорієнтаційних завдань у політехнічній освіті (А. Зільберштейн, М. Скаткін, О. Ясько) і виробничому навчанні (І. Винниченко, А. Тер-Гевондян), а також у ході трудового (В. Абаєв) та підготовки учнів до корисної праці (Д. Шепелев, І. Федоренко) [2; 4; 6]. У цих працях професійна орієнтація була спрямована на підготовку підростаючого покоління до вибору професії відповідно до потреб у кадрах промисловості, сільського господарства і культури того часу. Автори, розкриваючи досвід роботи, приділяли увагу виробленню свідомої дисципліни та навичок трудової поведінки, як невід’ємної риси моральних якостей радянського учня, що вважалося наслідком сукупності всіх виховних впливів на школяра.

Р. Ніколаєнко підкреслював, що професійна орієнтація учнів та вибір ними спеціальності буде успішними, якщо орієнтацію на професію починати в процесі навчання і виховання у школі та в позашкільних дитячих установах – в гуртках, піонерських клубах, дитячих технічних і агробіологічних станціях [3].

Аналіз педагогічної практики, узагальнення досвіду вчителями на сторінках преси дав змогу виявити, що після 1958 р. змістове забезпечення профорієнтації старшокласників, насамперед, з метою реалізації вимоги зміцнення зв’язку школи із життям, здійснювалося двома шляхами: пошук нововведень педагогами (включення школярів у виробничі процеси, здійснення професійної підготовки у школі, реалізація зв’язку процесу навчання з виробничою працею шляхом посилення практичної спрямованості навчальної роботи і створення умов для здобуття професії, що були потрібні для того регіону де навчалися учні); створення нового типу пізнавальної діяльності (позаурочна пізнавальна діяльність, що організовувалась не за принципом доповнення до навчального процесу, а як самостійна виробнича діяльність).

Публікації вчителів шкіл того часу розкривають основні форми профорієнтації: індивідуальні завдання з використанням статистики розвитку країни; громадянські уроки, робочі кімнати для трудового навчання; навчальні цехи і ділянки на промислових підприємствах у процесі професійної орієнтації старшокласників; екскурсії (промислово-виробничі, комерційно-економічні, культурно-світні), після яких учні на стендах показували своєрідність технології виробництва певної галузі й стадії переробки сировини в готову продукцію, демонстрували її зразки; практикуми на виробництві, де учні на робочому місці опановували різні професії; виробнича бригада на шефському підприємстві; шкільний гурток з вивчення трактора; учнівська бригада механізаторів для опанування сільськогосподарських професій; лабораторії, у яких збирали апаратуру; ремонтно-будівельний цех, де навчалися ремонтувати приміщення, навчальні кабінети; семінар-симпозіум (рада спеціалістів з окремих наукових проблем); усний журнал (про особливості певної професії); зустрічі з передовиками виробництва; бесіди, наукові читання про видатних людей виробництва, сільського господарства, науки, техніки і мистецтва, на яких роз’яснювали особливості їхньої професійної діяльності, розкривати їхні особисті якості, показуючи, що саме зробило їх вида-

тними людьми; прес-конференції про досягнення у науці, техніці, на виробництві та у сільському господарстві [1; 2; 4–6].

Висновки. Таким чином, у 50-х рр. ХХ ст. у шкільній практиці організація профорієнтації у школах проводилася за такими напрямками в процесі навчально-виховної роботи з учнями в школі та в позашкільній роботі: ознайомлення учнів з розвитком народного господарства і культури країни, орієнтація учнів на робітничі професії; виховання в учнів комуністичної свідомості, радянського патріотизму та комуністичного ставлення до праці; формування в учнів широких і стійких інтересів до професій, з переконанням, що в цій галузі праці вони будуть найбільш корисними для загальної справи; застосування різноманітних форм і методів профорієнтації, спрямованих на формування стійких інтересів до робочої професії; включення учнів у виробничі відносини.

Подальшого дослідження потребують вивчення форм, методів профосвіти учнів у 80-х рр. ХХ ст.; вивчення підготовки старшокласників до вибору професії в процесі профільного навчання ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Д'яконенко П.А. Навчально-виробничі екскурсії / П.А. Д'яконенко // Підготовка учнів до корисної праці: із досвіду роботи школи. – Х. : Радянська школа, 1956. – С. 22–31.
2. Зільберштейн А.І. Деякі висновки з досвіду здійснення політехнічного навчання в школах Харківської області / А.І. Зільберштейн, О.М. Ясько. – Х. : ХДПІ, 1958. – С. 14–25.
3. Ніколаєнко Р.Н. Професійна орієнтація учнів та вибір ними спеціальності / Р.Н. Ніколаєнко. – К. : Радянська Україна, 1954. – 123 с.
4. Федоренко І.Т. Школярі-фрезерувальники / І.Т. Федоренко // Підготовка учнів до корисної праці: із досвіду роботи школи. – Х. : Радянська школа, 1956. – С. 16–18.
5. Шевченко Д.Г. Шкільний гурток по вивченню трактора / Д.Г. Шевченко // Підготовка учнів до корисної праці: із досвіду роботи школи. – Х. : Радянська школа, 1956. – С. 60–69.
6. Шепелев Д.Ф. Практична підготовка учнів / Д.Ф. Шепелев // Підготовка учнів до корисної праці: із досвіду роботи школи. – Х. : Радянська школа, 1956. – С. 19–24.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2012.

Черевань И.И. Особенности организации профессиональной ориентации учащихся средних школ Украины в 50-е гг. XX в.

В статье раскрыты социально-политические условия развития профориентации в школе, обобщены ее формы и методы, определены особенности профориентации учащихся средних школ Украины 50-х гг. XX в.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, производственное обучение, производственные экскурсии, ученические бригады, школьная практика.

Cherevan' I. Features of the organisation of vocational guidance of pupils of secondary schools of Ukraine in the 50-ies of XX century

The article explores the socio-political conditions for the development of vocational guidance in the school, are summarized its forms and methods, define the particulars of vocational guidance of pupils of secondary schools of Ukraine 50-ies of XX century.

Key words: professional orientation, vocational training, industrial tours, student brigade, the school practice.